

O'ZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1956-YIL 4-YANVARDAN SHIQA BOSHLAGAN

АДАБИЙ-БАДИИЙ, МАЪНАВИЙ-МАЪРИФИЙ, ИЖТИМОИЙ ГАЗЕТА

№ 6 (4508) 2019 ЙИЛ 8 ФЕВРАЛЬ

9 февраль - Алишер НАВОИЙ таваллуд топган кун "ИНСОФ ИЛА АДЛ ҚАСРИНИ ТУЗ..."

Бугунги кунда Конституциямиз ва Ҳаракатлар стратегиясининг туб моҳиятига синдирилган адолатпарварлик ва инсонпарварлик, юртсеварлик ва халқчиллик тимсолидаги улугвор ғоялар жамиятимизда инсон қадр-қимматини олий даражага кўтариш борасида амалга ошириляётган шиддатли ҳамда кенг қамровли ислохотлар учун мустақкам ҳуқуқий пойдевор бўлиб хизмат қилмоқда.

Давлатимиз раҳбари 2017 йил 13 июнда мамлакатимиз судьялари билан учрашувда уларнинг олдига "Судларни адолат кўргонига айлантирайлик", деган талабни қўйди. Президентимизнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 26 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаларида эса бундан 570 йил илгари буюк ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоий ҳазратлари "Зулм қилма, инсофли бўл, халқ учун адл қасри, яъни адолат кўргони бунёд эт", деб йўл-йўриқ кўрсатиб кетганига яна бир бор сизу бизнинг эътиборимиз қаратилди.

Навоийнинг ҳасби ҳолига оид маълумотлардан маълумки, у зот 1487-1488 йилларда Астрободда ҳокимлик қилган. Таниқли муаррих Мирхондиннинг ёзишича, "Астробод гулшани адолат хислатли амирнинг келиши билан Эрам гулистонининг ғайратини келтирадиган бўлиб, Журжоннинг сайидларини, уламосини, эътиборли кишиларини, фозилларини ул мақтовга муносиб сифатли амирнинг лутфу марҳаматлари билан фахр ва қувонч топдилар. Яна раъияти унинг адолати инсофининг баракоти билан зулму бедодлик зулматидан нажот топиб, тинчлик ва омонлик, фароғат ва осудаликка эришдилар".

сан, "адл уйи" (адолат, ҳаққонийлик ўрнига қўйилган жой), "адл бўстони" (адолат боғи, адолатнинг гуллаб-яшнаши), "адл эшиги" (адолат, мурувват қилишга киришиш), "адл кўши" (одиллик, адолатпешаликнинг порлоқ анъанаси), "адл қонуни" (адолат кўрсатмалари), "адл тариқи" (адолат йўл-йўриғи), "адл занжири" (адолат силсиласи), "адл аёғи" (мурувват жоми; яхшилик; марҳамат, ҳаққонийлик нашъаси), "адл авзони" (ҳақиқат ўлчови, мезони), "адл жўбори" (адолат қарор топиши, инсоф билан иш тутилиши), "адл бунёди" (адолатни тиклаш, ҳаққонийликни таъминлаш, одилона иш туттиш), "адл бозуси" (адолат қўли, ирода), "адл амри" (одиллик йўл-йўриғи; одиллик кўрсатмаси), "анжоми адл" (адолат натижаси), "адл аҳли" (адолатчилар, одиллар) каби иборалар шулар жумласига кирди.

латнинг барқ урган пайти; "адолат ҳавоси" - инсоф йўл-йўриғи; "адолат сипехри" - адолат осмони, яъни юксак одиллик, деган теран маъноларни англатади.

"Адл" ва "адолат" сўзлари билан уйкаш яна бир калом борки, бу - "одил", "одиллик". Навоий бу сўзини ҳам адолатли, инсофли, шунингдек, тўғри ҳал қилувчи, деган маъноларда қўллайди. Масалан, "Тарихи мулки аҷам" асаридида шундай байт бор:

Эрур зулмдин яхшироқ адл иши,
Чу қолмас на золим, на одил киши.

Хулоса ўрнида яна бир бор Алишер Навоий ижодига мурожаат қиламиз:

Нечукким, эрур адл шахларга зeb,
Эрур ҳам гадо, хокрахларга зeb.
Шаҳеким, адолатдур онинг иши,
Тенг эрмас анга шохлардин киши.

Навоий айтмоқчики, адолат нафақат шохлар, балки оддий кишиларнинг ҳам зийнатидир. Адолатни шиор қилган шохга бошқа бирон-бир шох тенглашолмайди.

Асосий Қонунимизнинг 2-моддасида: "Давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдидида масъулдилрлар", деб қайд этилган бўлса, 7-моддасида: "Халқ давлат ҳокимиятининг бирдан-бир манбаидир", дея мустақкамлаб қўйилган.

Президентимиз ўз чиқишларидан бирида бу конституциявий нормаларни тарихий Оқсарой пештоқидидаги биттикларда ҳозирги кунгача сақланиб келаяётган соҳибқирон Амир Темура бобомизнинг машҳур ибораси билан шундай ифодалади: "Адолат - давлатнинг асоси ва ҳукмдорлар шиоридир".

Акмал САИДОВ, академик,
юридик фанлар доктори

Зинҳорки, зулм риштасини уз, Инсоф ила адл қасрини туз.

Президентимиз улуг бобокалонимизнинг бугунги кунда ҳам ғоят долзарб бўлган ғоя - "адолат қасри" тушунчаси билан боғлиқ мисраларига мурожаат қилгани беҳиз эмас. Бинобарин, Ҳазрат ҳаёти ва фаолиятининг айна шу жиҳатини - фақиҳлигини ҳам янада чуқур ўрганишимиз тақозо этилади. Алишер Навоий фикҳ бобидаги билим ва тажрибасини нафақат асарларида, балки давлат арбоби сифатида амалий фаолиятида ҳам ишчил қўллаган.

Шу маънода, Навоий фикҳ илмидан, адлу адолат, одиллик, халқпарварлик, бугунги давр тили билан айтганда, ҳуқуқшунослик, қонунчилик, одил судлов соҳаларидан чуқур хабардор бўлган. Қолаверса, бу борадаги ҳуқуқий билим ва тажрибасидан ижод ҳамда амалиётда кенг фойдаланган.

Навоий "адл" сўзини адолат, ҳақлик, тўғрилиқ, ҳаққонийлик, инсоф тушунчаларини англатиш учун ишлатса, ўз навбатида, "адолат" сўзини ҳаққоният, инсофлилик, шафқатлилик, одиллик маъноларида қўллаган. Улуғ шоир асарларида "адл" сўзи иштирокида тузилган ҳамоҳанг сўз бирикмаларига эътибор қаратайлик. Хусусан,

"Вақфия" асаридан байт:
Шоҳ адли уйини айлайин деб маъмур,
Саъй айладим ул қадарким,
Эрди мақдур.

Ушбу мисра эса "Ҳайрат ул-аброр" асаридан:
Адл эшигин элга қушод айлади,
Тахт уза ўлтирдию дод айлади.

Алишер Навоий қўллаган "адолат" тушунчаси билан боғлиқ сўз бирикмалари ҳам эътибор ва эътирофга сазовор. Навоий наздида "адолат авжи" - адолат осмони, адолатнинг яшноқ чўққиси; "адолат жаҳони" - одиллик дунёси, адолат даври; "адолат олами" - инсоф, раҳмдиллик дунёси, "адолат партави" - адолат нури, шуъласи, ёлқини; "адолат чамани" - адо-

СУЛТОН ЯЪҚУБ САЙЛАНМАСИ

Навоийшунослик Алишер Навоий ҳаётлиги даврида кўчирилган яна бир қўлёзма билан бойиди. Шоир ихлосмандлари томонидан 1481 йили оққўюнлилар ҳукмдори Султон Яъқуб учун кўчирилган шеърлар мажмуаси мавжудлиги аниқланди.

Алишер Навоий қаламига мансуб қуйидаги байт ҳаммамизга маълум:

Тадқиқот, ахборот

эди. Ушанда 1471 йили Оққўюнлилар салтанати маркази - Шерозда, Халил Султон саройида кўчирилган Алишер Навоийнинг "Оққўюнли мухлислар девони" навоийшуносликка маълум қилинди. Навоийнинг ижод қўлами муносабати билан Шерозни ёд этиши асосли эканлиги исботини топди. Навоий юқоридаги шеърида бежиз "Шерозу Табриз"ни тилга олмаган. 1480 - 1481 йил Табриз томонларда кўчирилган Алишер Навоий шеърларига эга яна бир тўплам аниқланди. Мазкур тўпламда Навоийнинг бир неча шеъри бўлиб, у Оққўюнлилар ҳукмдори Султон Яъқуб буюртмаси бўйича тузилган. Бу ҳукмдор 1478-1490 йиллари сулола тахтида ҳукм сурган. Табриз шаҳри эса узок вақт мобайнида Оққўюнлилар пойтахти бўлиб келган. Қўлёзма сўнгида котиб шундай деб ёзган: "Тамм ал-интихоб биъавни малик ул-вахоб ғала яд ил-ғабд уз-заъийф ал-муҳтож ила роҳматиллаҳил-ғаний Абдураҳим ал-Яъқубий саттароллоху ую убаҳу ва гафароллоху зунубаҳу, санаи хамсу ва саманийн ва самон миа бил-хайри". Яъни: бу сайланма малик ва ваҳҳоб бўлган Аллоҳнинг изни ила Бой парвардигорининг

раҳматиға муҳтож ва ожиз банда Абдураҳим ал-Яъқубийнинг қўли билан (Аллоҳ хатоларини бекитиб, гуноҳларини мағфират қилсин), 885 ҳижрий санада, яхшилик билан тамомланди. Алишер Навоий шеърлари кирган мазкур тўпламни шартли тарзда "Султон Яъқуб сайланмаси" деб аташ мумкин. Нега? Гап шундаки, у тайёрланган вақтда айни ҳукмдор тахтада ўтирганди ва Абдураҳим Хоразмий ўзи кўчирган қўлёзмаларда "Яъқубий" тахаллусини қўлларди. Абдураҳим Хоразмий 1471 йили Навоийнинг "Оққўюнли мухлислар девони"ни, тахминларга кўра, Шерозда кўчирган. 1471-1478 йиллари Оққўюнлилар сулоласи ҳукмдори Узун Ҳасаннинг (1453-1478) ўғли Халил Шероз шаҳрига ҳокимлик қилган ва отаси ўлимидан кейин 1478 йили олти ой мобайнида Табризда тахтада ўтирган. Шу йили укаси Султон Яъқуб уни ўлдириб, ҳокимиятни эгаллайди. Шундан кейин Абдураҳим Хоразмий Султон Яъқубга яқинлашади. Авваллари у шеър ёзганида Анисий тахаллусини қўллаган, қўлёзмаларда эса ўзини Абдураҳим Хоразмий деб кўрсатиб келган бўлса, кейинчалик ҳукмдорига садоқат ва яқинлик ифодаси сифатида қўлёзмаларни Абдураҳим ал-Яъқубий номи остида кўчира бошлаган. "Султон Яъқуб сайланмаси"да ҳам у ўзини шу ном билан атаган. Демак, қўлёзма Султон Яъқуб ҳомийлиги остида юзага келган. Умуман олганда, Султон Яъқуб эски ўзбек тилидаги адабиётга қизиққан. Унинг буюртмасига кўра Ҳайдар Хоразмийнинг "Махзан ул-асрор" асари 883 йили 25 жумод ул-аввал(милодий 1478 йил 24 август)да кўчирилган.

АЗИМ СУЮН ФЕВРАЛЬ

Февраль. Эй, дўст!
Келдингни, қани,
Бир кўришиб кўяйлик аввал.
Ойлар ичра
гарчи қаддинг наст,
Лекин қадринг баланд, мукаммал.

Февраль. Эй, дўст!
Келдингни, қани,
Бир кўришиб кўяйлик аввал.
Ойлар ичра
гарчи қаддинг наст,
Лекин қадринг баланд, мукаммал.

Қиш чилласин
сурасан ортта,
Жилғаларда бошлайсан кўшиқ,
Тезроқ кўклам
инсин ҳаётта,
Ҳаммадан кўп сен унга ошиқ.

Ун тўртинг ҳам
етиб келгайди,
Шоҳ ва шоир келади отда, —
Созу созгар
Заҳриддин Бобур
Ҳар газалин куйлар ҳур Юртда!

Тўққизингда
бошлайсан бир тўй —
Дахлдордир адабиётта.
Бир қалаҳ сун,
бир қалаҳ май қуй,
Бу тўй ёрди абодиятта!

Икжа мавқе
мақомларига
Не кўнглилар кетади ийиб.
Дейсан: Дунё
ўлмаганики —
Зоти шариф Бобурни суйиб.

Мир Алишер
таваллуд кунин,
Орта ташлаб не саналарин,
Ватан узра
бошлаб юборар
Ҳийдоғли тантаналарин.

Кўклам яқин...
акс-садоси
Уйғотади дашт тўрғайларин.
Оҳ, куйлатиб
юборар ҳатто
Ёбонларнинг қамиш-найларин.

О, бобомнинг
номи янтрагай
Қардош тиллар, ёт тилларда ҳам.
Наволарин
навозип этгай
Яқин эллар, ёт элларда ҳам.

Қиш офтобин
кўри кун-бақун
Чўлғанади тандир чўғидек.
Кечаги қор
қайладири бугун,
Улар қочар... қочган ёғийдек.

Тоғу боғу
чўл-сахроларда
Гулга қараб очилгандек гул,
Боқу, Масков,
Токноларда
Ғазал ила боғланур кўнгили!!!

Февраль. Ўсган
бўйинга таъзим, —
кетдинг барча ойлардан ўзи.
Минбарларда
шеър ўқир, Азим,
Не шоирлар юрагин ёзиб!

